

הנפש הגדולה החפצה לדלג על הררי-עד

דליגה

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה... אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך עושיין לעבודה זרה פלונית וכך עושים לע"ז פלונית ולא מיחה בה.¹

הסוגיה הזו באה בתוך סוגיה ארוכה שהגמרא דנה בחטאים של בני לאה. המושג 'חטא' תמיד מתייחס למעלה של האדם, מדרגה שהיינו מצפים ממנו להשיג. אי אפשר לבוא בטענה לאדם שאין לו את היכולת², אם אתה אומר על מישהו שהוא חטא, אתה מתכוון למישהו שהיה מסוגל לעשות משהו. וודאי כשמדובר על אנשים גדולים. כשאנשים גדולים חוטאים – נכשלים מבחינה רוחנית – אפשר ללמוד מזה מהי המעלה שלהם.

עוד נקודה חשובה, יש הבדל בין החטאים של בני לאה, לחטאים של בני רחל. האיז'ביצ'ר³ מסביר שליוסף הייתה טענה, למה הוא קיבל עונש כל כך חמור, שהוא נמכר לעבד. אמנם הוא דיבר לשון הרע ועשה קצת שטויות, התגאה, גרם לקנאה, אבל יהודה שמכר אותו לעבד (באמת הוא רצה להרוג אותו ורק בעד בצע כסף הצילו ומכרו), לא נענש כך. הוא אמנם ירד מגדולתו, אבל לא נמכר לעבד. ואף במעשה של תמר זכה ויצא ממנו משיח.

אלא, אומר האיז'ביצ'ר, שבעצם יוסף היה חייב מיתה והקב"ה רצה לרמוז לו את זה במעשה של שר האופים והמשקים. גם שם נשאלת השאלה, מדוע מעשיו של שר האופים חמורים כל כך, הרי בסך הכל הוא לא שם לב לאבן שנמצאת בקמח; ואילו שר המשקים היה יכול לראות שנכנס זבוב לכוס. אבל הדין צודק, אם היו מנפים את הקמח כמו שצריך לא הייתה נשאר שם אבן. ואילו יין, אפילו אם הוא נשמר הכי טוב, בכל זאת יכול היה להיכנס פתאום זבוב, או כי לא ראית, או שראית ולא היית יכול למנוע את זה. לכל מלך יש שני שרים, שר משקה ושר אופה; יוסף הוא שר האופים, אצלו הכל צריך להיות מסודר, הקב"ה רמז לו שהוא היה צריך למות והוא החליף את גזר הדין שלו, עם גזר המוות של שר האופים. ואילו יהודה הוא שר המשקים, הוא קורא לו 'ברחנא-דמלכא'. הברחנים הם

¹ שבת, דף נו:

² אגרות הראי"ה, חלק ב, אגרת שע"ט, עמ' מא.

³ 'מי השילוח' חלק א, ד"ה וישב. עמ' מז, הוצאת 'תורת אברהם', בני ברק תשס"ז.

הליצנים של המלך, תפקידם לשמח, לכן דווקא כשהם עושים שטויות ונופלים, אז כולם צוחקים – זה מה שמשעשע את המלך.

אצל הרב אלו שתי השקפות עולם, 'עמוד ההווה' ו'עמוד העתיד'. שני ה'עמודים' האלו מבטאים תכונות אופי של תלמידי חכמים, בהתאם לאופי שלהם ישנה גם השקפת עולם, איך הם רואים את המציאות.

עמוד ההווה

בעלי 'עמוד ההווה' נקראים גם 'צדיקים מעיקרא', הם יותר כמו אנשי הלכה. מדובר קודם כל על אופי, יש להם אופי מסודר, הכל נמצא במקום הנכון בפרופורציות הנכונות, ע"פ חוקים נכונים; הרגש במקום הנכון, השכל במקום הנכון, הדמיון במקום הנכון. וגם בבית שלהם הכל נמצא במקום הנכון.

זו גם השקפת עולם, השקפת עולם שאומרת שהמציאות בנויה בצורה מסודרת. שכל הסדרים מחוברים אחד לשני – אם נתנהג עם ההווה בצורה נכונה הוא יוביל אותנו לעתיד. למשל, אם ניקח ילד קטן ונגדל אותו כמו שצריך, אנחנו יכולים לראות מול העיניים שלנו את כל המהלך שלו; איך הוא יראה בגיל קטן, איפה הוא ילמד, איך הוא יהיה לבוש, איך הוא יראה בגיל ההתבגרות שלו, איך הוא יראה בגיל מבוגר ואיך הוא יראה בגיל הזקנה. כך גם בביהמ"ק, בבית ראשון היו מברכים, "ברוך ה' אלוהי ישראל **מן העולם**"⁴ – ההנהגה האלוקית, ההופעה האלוקית, הייתה כזו שאתה נמצא כאן בהווה ואתה יכול לראות את המעמקים של הדבר, להיכן הוא עומד להגיע. לפי השקפת עולם זו, העולם בנוי משלשלאות מסודרות, משלבים מסודרים, מהדרגות, שלב אחרי שלב, צעד אחרי צעד. יש גדולי תורה שזה העניין שלהם – ככה הם בנו את עצמם, ככה הם הרימו את עצמם, ובזה הם הגיעו לכל המעלות הגדולות שהם הגיעו.

השקפת-עולם זו מבוטאת במספר שבע⁵ – השש מתאר את המרחב, הוא מסודר מאוד יש מקום ויש זמן; ויש לו גם לב, הלב של המרחב הוא כמו שבת ביחס לששת ימי המעשה. יש פה טבע אלוקי שבנוי לתלפיות, שלב אחרי שלב, צעד אחרי צעד, ואפשר לנבא מראש את התהליכים.

⁴ משנה, ברכות, ט, ה. הכוונה היא שהעולמות מסודרים ומ'העולם הזה' אפשר לראות גם את ה'עולם הבא, בעצם יש אחדות. אחרי שקלקלו המינים היו מברכים "מן העולם ועד העולם", כי כבר לא ראו את האחדות של העולם. עין איה, ברכות, ט, ר"ע.

⁵ עין איה, שבת, פרק שני, ט.

עמוד העתיד

בבית שני כבר לא אמרו "מן העולם"; כבר לא יכלו לראות מ'העולם הזה' את ה'עולם הבא'. אמרו "מן העולם ועד העולם", היה צריך להדגיש שיש עוד עולם, כיון שלא רואים מה'עולם הזה' את ה'עולם הבא'.

השקפת העולם של האנשים האלו אומרת, שאין סדר והדרגה במציאות. כלומר, נכון שהמציאות נראית נפלא, הכל מסודר, מדעי, קיומי; אבל אם תיתן לעולם להתקדם ככה, הוא יגיע להרס עצמי. מה שנראה לנו כל כך הגיוני, מיושב וברור, כשהוא מגיע למקום מסוים פתאום משתבש, פתאום יש תנועה אחרת, מגמה אחרת, תהליכים אחרים. מה'עולם הזה' לא מגיעים ל'עולם הבא'. העולם בנוי מקטעים; יש קטע אחד שעכשיו נראה הגיוני, אבל כשנגיע לסף נגלה תהום, או שנגלה שהשלב הבא הולך לכיוון אחר לגמרי. כלומר אם ניתן לעולם להתקדם כמו משוואה, אז בסוף התשובה תהיה שלילית, יש טעות – העולם הוא מן תוהו. כמו אדם שפיזור חבילה של מליון מסמרים; יכול להיות שבאמצע יהיה קטע יפה, תיווצר שם איזו תמונה, אבל סה"כ זה מקרה, במקום בו מסתיימת התמונה אין כלום. ההשקפה הזאת אומרת שהעולם אינו הדרגתי, לכן מ'העולם הזה' אתה לא יכול לראות את ה'עולם הבא'. גם אם תיקח ילד קטן ותחנך אותו בחינוך הכי טוב שיש, בכלל לא בטוח שכשהוא יגיע לגיל בגרות הוא ימשיך באותה דרך. למה? לא בגלל שמישהו אשם, אלא בגלל שהמציאות היא כזו – אין הדרגה.

ההבדל נמצא כבר באופיים: הדמות הראשונה מסודרת – השכל, הרגש, הדמיון, המעשה, ההתנהגות, סדר היום שלו, סדר השבוע שלו, הבית שלו – הכל מסודר. הדמות השנייה בנויה אחרת – הכל כל הזמן זז, הוא בנוי קטעים, קטע אחד יכול להיות פתאום אגרסיבי ולדחוף קטע אחר, קטע אחד יכול להיות פתאום חלש, אין פה, לא הדרגה, לא סדר, לא משמעת ולא תהליך.

בני רחל ובני לאה

זה גם ההבדל בין רחל ולאה. רחל שייכת יותר ל'עמוד הווה', הכל מקופל בהווה. היום היא בת שלוש, כשהיא תהיה בת שלושים, היא אותה רחל, רק גדולה יותר, מפותחת יותר, כשהיא תהיה בת שלושת אלפים, גם כן זו אותה אישה, רק שאחרי שלושת אלפים שנה הכל נראה בהתאם. לעומת זאת, 'לאה' שייכת ל'עלמא-דאתי', לעולם עתידי, הכל אצלה בנוי אחרת לגמרי.

כשאנחנו מדברים על החטאים של הדמויות האלו, צריך לזכור שמדובר פה על דמויות מופת, אלו לא חטאים נמוכים, הקלקולים שלהם באים מצד המעלה. כשצדיק ששייך

ל'עמוד ההווה' – למהלכים ארוכים – חוטא, הוא יהיה מין אנכרוניסט. אם ניקח את הדוגמה של רחל, היום היא בת חמשת אלפים שנה, אבל הוא כבר חי בעולם של שבעת אלפים שנה, שם רחל כבר נראית אחרת לגמרי. בעוד שבעת אלפים שנה, המציאות מאוד מפותחת ואיכותית, ומהמקום ההוא, המפותח והאיכותי, הוא בא ומסביר; הוא מסביר את המציאות, כמו המציאות שבה הוא חי, אבל המציאות לא שמה כרגע. מדובר פה על צדיקים שלא יודעים לעשות הבחנה בין העולם שלהם לבין החוץ. כשצדיק כזה מסתכל על בן אדם הוא רואה אותו במבט של עוד אלפיים שנה, עוד אלפיים שנה הוא יהיה קדוש עליון, צדיק נשגב; את זה שכרגע הוא פושע, הוא לא רואה.⁶

זה כמו לקחת אדם ערכי שחי בתקופה של עבדות, ולראות אותו במבט של היום. אדם שיש לו חברה, שחי היום, אם הוא ערכי, הוא עסוק בלבנות יחסי אנוש בחברה שלו. לפני שלושת אלפים שנה, אדם שהיה אדון לאלף עבדים ושפחות, היה עסוק בלמנוע נזקים למכונה הזו; את מי מעניינים הרגשות של השפחה, היא לא נחשבת משהו שיש לו רגש.⁷ זה נקרא אנכרוניזם, לעררב תקופות.

האנשים האלו של עמוד ההווה, רואים את המציאות, את ההווה, אבל הם לא רואים מה שיש מתחת להווה, את הסכנות העמוקות שיש במציאות; במה שנראה כיום כפלטת ישרה, בעוד מאה שנים עלולה להיות תהום גדולה שלא ידעו איך להתמודד איתה. כיוון שהם לא רואים את זה, הם גם לא יודעים איך להתמודד, וזה עוד יותר מחזק את הנקודה שהם אנכרוניסטים, כי מי אמר שהמציאות תגיע למדרגה בה הם נמצאים.

הם נקראים גם בעלי 'אורך', הם רואים את האורך של המציאות. לוי נקרא 'אריך', כתוב עליו בגמרא שהוא היה צולע.⁸ הבעיה נמצאת באורך שלהם. הדוגמה הבולטת היא שבעת ה'באטלער'ים, אצל ר' נחמן.⁹ הצדיק העיוור למשל; לא שהוא לא רואה, אלא הוא רואה כל כך הרבה, עד שהוא לא יכול לראות את העולם הזה. והצדיק הקיטע; יש לו רגלים, אבל הוא מדלג כל כך הרבה עד שהוא לא יכול לפגוש את העולם הזה.

אצל הרב זה הפגם של הדמויות הארוכות.¹⁰

⁶ לוי הוא כזה, הרב כותב שזו גדלות; הצדיקים שכן יודעים להבחין בין מעלתו לבין החוץ, הם בדרך כלל צדיקים נמוכים יותר. עין איה, שבת, פרק שיש, ב.

⁷ העולם הערכי לא היה מפותח כדי לדבר על מוסר ורגשות. האינטרס הכלכלי של האדם לשמור על הרכוש שלו – העבדים – איפשר את הקיום שלהם. (אגרות ראי"ה א', עמ' צה-צו; עי"א, ברכות, ב, טז) [אב"ש]

⁸ שבת, דף נט. "אמרו מאן גברא רבא אריכא דאטלע? לוי."

⁹ סיפורי מעשיות, מעשה בשבעה קבצים.

¹⁰ בסוגיה של 'לוי'; עי"א, שבת, ו, ב-ג. וכן אצל מפיבושת; עי"א, שבת, ה, סח.

הדמות השניה רואה את ה'רוחב', את התוך והמעמקים של המציאות, [את הנשמה]. היא מומחית לסערות, לכוחות האוטנטיים שיש למציאות, לכוחות הפנימיים; אלו כוחות אדירים שאי אפשר להשתלט עליהם. הדמויות האלו הן בעלי התשובה הגדולים – שידעים לעשות מהפכות – זה היתרון שלהם; החיסרון שלהם הוא שבדרך כלל אנשים כאלו מזלזלים בזמן, בכוח של עמוד ההווה. בעל 'עמוד ההווה' לא מזלזל בזמן; תוך עשר דקות הוא יכול לרוץ מה שאדם רגיל עושה בשעה, אז הוא זריז יותר, אבל הוא יודע שהכל נמצא בזמן. ל'עמוד העתיד' יש חולשה ביחס לזמנים; הוא רואה את המעמקים.

שלמה

שלמה הוא מבני לאה – הוא רואה את המעמקים. ענינו הוא להתמודד עם מעמקי הרע, יש לו יכולת לדלג ולשנות; זו יכולת אמיתית ולא רק אוטופיה, אשליה שהכל בסדר. הוא בעל תשובה; מחר הוא יכול להיות אחרת – להפוך את העולם הפנימי שלו, הכל אצלו בנוי על שינויים ועל מהפכות. לכן גם המבנים הקשוחים של המציאות לא מרתיעים אותו, בתוך האישיות שלו הוא יכול לשנות הכל. הוא רואה את העומק של הרע, אבל הוא לא נבהל. זה שמפרידים אלפיים שנה או שלושת אלפים שנה בין הרגע הזה לרגע ההוא, לו זה לא מפריע בכלל, הוא יכול להפוך תהומות. הוא לא דומה לאנכרוניסט, האנכרוניסט חי בזמן אבל מבלבל את התקופות. אצל האדם של 'עמוד העתיד', הזמן אינו גורם ממש, הוא דומה ליוצר עצמו, שיכול לקחת את הפרק שנמצא כאן ולשים אותו פה, אין לו שום בעיה. או כמו פסל שיכול לעשות אחרת.

הרגש ההווה

כשדברנו על הסוגיה של התפילה, הסברנו שהרגש שייך להווה. בניגוד לשכל – שבנוי על תהליכים והוא חייב את ההקשר הסיבתי – את הרגש אפשר לבדוד מהסביבה ולדבר על מה שאני מרגיש עכשיו.

מסופר בגמרא על אחד שמתה אישתו ונעשה לו נס והניק את הילדים שלו¹¹. אחת השיטות בגמרא אומרת: "כמה גרוע אדם זה, שנשתנו לו סדרי בראשית"; זה מכוער, הקב"ה ברא שאישה מניקה ולא איש. אמנם אתה יכול לשנות את הסדרים, אבל מה הרווחת? קלקלת את הבריאה האלוקית.

¹¹ שבת, דף נג:

ר' נחמן ועוד גדולים בחסידות, ראו בארץ ישראל ארץ של ניסים, וכן גם הגאולה היא גאולה ניסית.¹²

אצל הרב ארץ ישראל היא ארץ של הטבע, חוקי הטבע שולטים בה; זו מעלה – יש קדושה גדולה בטבע, אין צורך לעשות ניסים.

לפעמים כן צריך לעשות ניסים, כדי להראות לי מה נמצא מאחורי הפרגוד, לחשוף את היד האלוקית שבתוך ההיסטוריה – אבל ודאי לא להחליף. לכן גם מי שידוע לעשות נס, בכלל לא בטוח שצריך לעשות נס; התפקיד של הניסים, הוא לא לשנות את המציאות.¹³

אז למה רב יהודה היה עושה ניסים? איך חוני שינה את הבצורת? איך המלך חזקיה שינה את גזרת ה'?

לפי מה שהסברנו¹⁴ יש פה שתי גישות למציאות, גישה מדעית וגישה אומנותית. מה שמעניין את בעל הגישה המדעית, הוא שהדברים יהיו מסודרים על פי חוקים, חשוב לו המבנה הקריסטלי של המציאות. לעומת זאת בגישה של האומן, הרבה יותר חשובה האותנטיות של הדבר, אם משהו נובע מהטעם הפנימי הוא בעל ערך, ואם הוא לא נובע מהטעם הפנימי – לא משנה איזו מסגרת אתה בונה פה – אין כאן נגיעה ובקיום, אז ממילא זה חסר משמעות.

בסוגיה של בצלאל¹⁵, הרב מסביר את שתי הדעות בגמרא, דעה אחת מדברת במיוחד על אומנות. בשביל להבין באומנות – במדע פנימי – צריך כישרון נפשי – טעם. אבל הדעה השנייה אומרת שבעצם כל מדע – אפילו שכלי מופשט – צריך כישרון פנימי. כל מדע הוא סוג של אומנות, המציאות היא יצירה אומנותית. כתוב שהתורה היא כלי אומנותו של הקב"ה, הקב"ה ברא את העולם כאומן¹⁶; בצורה כזאת לא הצד המדעי הוא החשוב, (הוא קיים והוא חשוב מאוד), יותר חשוב הצד האותנטי. בשפה של הרב, מה שחשוב – אם זה בא מהטעם הפנימי או לא.

אנשים כמו רב יהודה¹⁷, חוני¹⁸ והמלך חזקיה¹⁹, זה היה עניינם, לכן גם הכוח שלהם היה התפילה.

¹² ר' נחמן דומה לצדיקים של 'עמוד ההווה' – שרוצים לדלג, כמו לוי, לכן הנס הוא זה שגואל את המציאות.

[אב"ש]

¹³ עי"א, שבת, ה, ג; עי"א, ברכות, ט, א.

¹⁴ בשיחות ט ויא על סוגיית המאריך בתפילתו.

¹⁵ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, לא.

¹⁶ "ואהיה אצלו אומן ואהיה שעשועים יום יום" משלי, ח, ל. ע"פ בראשית רבה, א, ב. ועין פנקסי הראי"ה

חלק ב, עמ' קפא-קפה.

¹⁷ עין איה, ברכות, פרק שלישי, לה.

המלך חזקיה אומר, "כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צורו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים"²⁰. יוצא שהתפילה היא בעלת ערך לא רק רגשי (אפילו שהיא באה מהרגש), אלא יש לה גם ערך מדעי²¹ – בעלי הרגש ההווי, באים גם לבנות מציאות ולהנהיג. לכן אני חושב שדווקא הם שייכים ל'עמוד העתיד'.

בעלי העתיד הם בעלי הרגש. 'עמוד העתיד' דומה לאומן, אצלו הדגש הוא איך זה בא מהעולם האותנטי שלו. הוא לא סובל מההדרגתיות שיש ביצירה, בגלל שמה שבאמת חשוב לו זה המקוריות שלה; ממילא יכול להיות שפ'ה יש יותר שפע של מקוריות ובמקום אחר יש פחות שפע של מקוריות, בחלק אחד המציאות יותר עשירה ובשני ענייה. גם בכתיבה תורנית זה ככה – דברי תורה 'עניים' במקום אחד ו'עשירים' במקום אחר²². בעלי עמוד העתיד שייכים להופעות הנשמטיות. ההשפעה של בעלי העתיד היא בצורה של הייץ²³, יין קשור לנסתר, לעתיד.

בעלי עמוד ההווה שייכים יותר להדרגה, למתינות, איך שהעולם הזה מדבר; אלו אנשים שמה שמעניין אותם זה באמת ההווה. לא כמובן רגשי, אלא כמובן שהמציאות מדברת, ההווה מופיע את העתיד.

מלך החכמה

זה מה שהרב אומר:

הנפש הגדולה הזאת של מלך החכמה, שחפצה לדלג הררי עד של ההתפתחות האיטית השתולה ע"פ עצת עליון בתולדה האנושית, ולהבליע תקופות גדולות של אלפי שנים בתקופה קצרה של ימי ממלכתו, למען תעלה אח"כ התבל הלך ועלה, בצעדים גדולים, עוד למעלה למעלה²⁴ הרב מתאר כאן את שלמה – שלמה היה ענק, הוא הכין את עצמו לכל המהלך הזה, להיכנס למעמקים של הרע, להתמודד איתם ולתקן אותם. זה הכוונה במילים 'מלך החכמה'. "שחפיצה לדלג" – לא שהוא לא ראה את הרע, או שהוא זלזל בו ולכן רצה לדלג עליו, להפך הוא ראה את המעמקים של הרע; אבל הוא אומר, אני יכול בתוכי להשתנות, אני

¹⁸ שם, שם, פרק שלישי, ל.

¹⁹ שם,

²⁰ ברכות, דף י.

²¹ ע"פ עין איה, ברכות, פרק ראשון, קלח.

²² לעומת הכתיבה התורנית, הפילוסופיה בנויה בצורה מאוד מסודרת. (לפעמים זה נראה לנו מבייש את

עולם התורה, אבל זה נובע מיחס מאוד פנימי. [אב"ש])

²³ כמו שר המשקים, כדלעיל.

²⁴ עין איה, שבת, פרק חמישי, עח.

יכול בתוכי לעשות מהפכות, אז גם את המציאות אפשר להביא למקום חדש. זה הפשט שהוא יכול 'לדלג' – לשלמה יש רגליים חזקות. אצל 'לוי' הרגלים היו חלשות, הוא לא היה יכול לקפוץ, כל פעם שהוא קפץ הוא שבר את הרגליים; הכוונה שהיחסים שלו עם המציאות הריאלית לא היו קיימים. בניגוד אליו, אצל שלמה היחסים עם המציאות היו חזקים מאוד, הוא ראה את המציאות מאוד טוב, אבל הזמן היה פחות משמעותי. לשלמה הייתה היכולת האמיתית לדלג, הוא באמת חי בתוכו ב'עתיד לבוא', הוא היה חי אחרי ימות המשיח, לכן הוא התמודד עם הדברים האלו. הוא התמודד עם עומק הרע, עם הדבר עצמו; זה ענינה של הגאולה, הגאולה לא עסוקה במשרתים ובפמליה, אלא במלך עצמו – במהות של הרע. בתוכו הוא כבר עשה את זה, אז הוא יכול גם בחוץ. אם הוא היה מצליח אנחנו היינו היום אחרי שלושת אלפים שנה של גאולה. אבל הייתה לו טעות קטנה – כישלון – אפילו לא טעות, אי דיוק קטן; בכל מקרה היתה לו את היכולת.

בת פרעה

הוא מצא לנכון לפניו, לא לבד להקיף את כל המדע העיוני והמעשי. הוא ידע היטב, כי הרגש ועצם החיים הם עמוקים עוד ומסובכים יותר מכל מדע, ובכל עוזז החכמה צריכים שביילי עצמות טיב החיים להכבש, למען נדע ברב כח להעלותם, לשלבם אל אותה הרוממות הנעוצה ברוממותן של ישראל, העליון באמת על כל גויי הארץ בכחו האלהי הגנוז בו, ובאורו המבהיק שיצא אל הפועל כשיגיע למעלת גידולו השלמת צביונו. ע"כ הרחיב את החיים. עד כאן הרב הסביר את הכישרון שלו – הוא רוצה לדלג. עכשיו הוא בא להסביר למה הוא התחתן עם בת פרעה. שלמה הבין שהמציאות היא הרבה יותר מהרציונל שלה – יש לה עומקים, תהומות וכוחות אדירים – והחכמה צריכה להתמודד עם כל המימדים האלו. אם החכמה לא תתמודד איתם היא לא תצליח להושיע אותם. ע"כ הרחיב את החיים" – הוא שייך להרחבה, למחשבות איכותיות.

סיכום

כשהכל בנוי ע"פ חוקים וסדר, ע"פ חלל וזמן, אתה לא יכול לקחת את התקופה של היום, לחתוך אותה מהמקום שלה ולשים אותה במקום אחר. אבל לרגש אין בעיה לעשות את זה – לדמיון אין 'נמנעות חיוביות', אין הכרח בחלל ואין הכרח בזמן, גם אין תכלית לשום דבר – תקופה אחת לא צריכה להוביל לתקופה שניה, מה שחשוב הוא שזה בא ממני. לכן דווקא בעל הרגש, שחי את ההווה, דומה לעמוד העתיד – 'עלמא דאתי'. הוא מסוגל להשתחרר מאחיזה של החלל והזמן ולדלג למקום אחר, הוא יודע להוביל תקופה אחת

למקום אחר, עם כל התהומות שיש במציאות. יש לו בעיה עם הזמן, הוא לא משחק אצלו תפקיד. הוא קשור ל'עלמא דאתי' כי הוא בא לנקודת המהות.
'עמוד ההווה' הוא עולם של מדע. אצל אנשי 'עמוד הווה' הזמן ממש חזק, הם לעולם לא ייקחו דבר מפה וישימו אותו שם, אלא אם כן הם נמצאים במקום הרבה יותר גבוה, ואז הם יגרמו שיבוש.